

Радован МИЋИЋ

ГЕНЕРАЛ СИМЕОН ЗОРИЋ

Током 18. столећа немали број Срба учествовао је у државним пословима и друштвеном животу Руског царства. Међу тим заслужним дипломатама, војсковођама, црквеним великодостојницима, културним и просветним посленицима био је и генерал Симеон Зорић. Један од најмлађих житеља Славеносрбије, области коју су настанили дојакошњи аустријски потиски и поморишки граничари, он је стекао славу неустрашивог царског официра у рату и великог губитника у миру. Његов животопис на особит начин сведочи о судбини Срба ратника и галантних спахија у доба успона Русије.

Стасавање ратника

Зорићеви биографи нису забележили датум ни место његовог рођења. Судећи по томе што је 1. септембра, на празник светог Симеона Столпника, прослављао имендан, можемо закључити да је на тај дан, или који дан раније или касније, био рођен и по томе светитељу добио име. А будући да је сачуван податак да је 1. маја 1754. године имао једанаест година када је уписан у хусарски пук у Славеносрбији, закључујемо да је рођен 1743. године. Поуздано се зна да му се отац звао Гаврило Неранџић а мајка Стефанија, кћер Јована Зорића. Неранџићи и Зорићи живели су у Потиској војној граници. Неранџићи се помињу у Чуругу, у Бачкој, 1805. и 1811. године,¹ те је и Симеон можда рођен у том потиском граничарском шанцу. У једном каснијем биографском извору стоји да је он био сељачког порекла,² али то није вероватно, пошто је било уобичајено да се женидбама и удадбама међусобно орођавају војничке породице.

О роду Зорића остали су неколики записи из времена пре сеобе у Руско царство.

У једном опису црквено-школских прилика у Потиској граници записано је

¹ Гордана Вуковић, Љивиана Недељков: *Речник презимена Шајкашке (XVIII и XIX век)*, Нови Сад, 1983, стр 148.

² *Зорич, Семенъ Гаврилович*. У: *Энциклопедический словарь*. Том XII, С.-Петербургъ, 1984, стр. 684–685.

да је камену цркву у Жабљу подигла породица капетана Зорића.³ Реч је о роду капетана Максима Зорића опеваног у песми *Тиса се мути*, у стиховима

Максим Зориче,
добар војниче,⁴

Године 1739, на дан 11. јула, жабаљски капетан-лајтнант Максим Зорић поконио је манастиру Ковиљу *Минеј за септембар*, штампан у Москви 1724. Из записа на тој књизи види се да је то учинио „усопшему својему стрицу Јовану за душу и вечниј спомен“.⁵ А године 1751. капетан Максим приложио је мошоринском храму барокни путир „за спомен родитеља својих“,⁶ како казује запис урезан по рубу стопе. Већ следеће године, 18. фебруара добио је пасош и дозволу да се исели у Русију.

О Максиму Зорићу, руском царском официру, сачувано је више података. На основу њих биографи су забележили да је прекаљени ратник од порода имао кћер Јулијану, па је, немајући мушког потомства, усинио Симеона, унука свога стрица Јована Зорића. Није познато када је то учинио и тако пресудно утицао на даљи ток живота сина Гаврила Неранџића, потоњег генерала Симеона Гавриловича Зорича. Касније, у руску царску војску ступио је и Симеонов брат Давид, који је носио породично име Неранџић.

Одрастао у Потиској граници, Симеон је, свакако, завршио српску основну школу, која је постојала у сваком граничарском шанцу. Ако је тек у јануару 1754. године са породицом Максимовог брата Василија пошао у Русију, могао је после српске основне похађати и немачку школу. Од 1754, у Славеносрбији, под будним оком поочима, он је учио војне вештине неопходне будућем официру царске коњице. Посебно се одликовао као врстан јахач, одличан стрелац и изванредан мачевалац. Прва ратна искуства стекао је 1760. године учествујући у Седмогодишњем рату. Тада је први пут заробљен, 1. марта, али је брзо пуштен из заробљеништва. За храбро суделовање у борбама против Пруса седамнаестогодишњи Симеон примио је заслужено признање: 16. децембра добио је официрски чин корнета, а истог дана произведен је у потпоручника.

Царски официр у успону, млади Симеон Гаврилович Зорич потом учествује у руској војној интервенцији у Пољској и у смиривању побуњених сељака после увођења крепосног права у Русији.

У његовој војничкој каријери посебан значај има учешће у руско-турском рату који је трајао од 1768. до 1774. године.

³ Срета Пецињачки: *Записи о Потиско-поморишким насељима и црквама из 1746/7. године*. У: Зборник за историју, 26, Нови Сад, 1982, стр. 173.

⁴ Тихомир Остојић, Владимир Ђоровић: *Српска грађанска лирика XVIII века*. У: Зборник за историју, језик и књижевност српског народа. Књ. 13, Сремски Карловци, 1926, стр. 30.

⁵ Петар Момировић: *Стари српски записи и натписи из Војводине*. Књ. I, Нови Сад, 1983, стр. 101.

⁶ Исто, стр. 166.

Двадесет петогодишњи Зорич пошао је у тај рат у чину мајора, под командом генерала фон Штофена. Веома брзо пронео се глас о његовој успешној одбрани руског положаја на реци Пруту. Захваљујући извештајима ратног команданта царске војске грофа Румјанцова, он је стигао и до саме царице Катарине II.

Други велики ратни успех Симеон Зорич је постигао 3. јула 1770. године, када је поразио и одбацио турске трупе код Рјабе Могиле. Том приликом, јуришајући са својим војницима на непријатељски положај, рањен је два пута копљем и једном сабљом. Оставши у том јуришу опкољен, био је заробљен. Турци, који су се морали повући, спровели су га у Цариград и заточили у Једи кулу. У заточеништву је остао до краја рата, када су га Османлије пустиле из тамнице, али су га задржале у Цариграду још осам месеци, до коначне размене заробљеника.

Симеон Гаврилович Зорич стигао је у Петроград 1775. године и одмах је послат у једну дипломатску мисију у Штокхолм. Када се вратио, свечано је представљен царици и она га је одликовала тек установљеним Орденом светог Георгија IV степена. Одраније познат по својим заслугама и храбрости показаној у рату, постао је ађутант кнеза Григорија Потемкина, човека који је уживао највеће царичино поверење и био такорећи савладар Русије.

У царском двору

Наочити Србин, унапређен у потпуковника, није слутио да га је кнез Потемкин с посебним разлогом увео у дворске кругове.

Катарина II била је моћна и разборита владарка али страсна жена. И у позним годинама стално је мењала љубавнике, који су били пуно млађи од ње. Потемкин, који је и сам био један од њених милосника, али је за разлику од ранијих и потоњих сачувао повлашћен положај, помно је пазио да неки од царичиних љубазника не постане личност од утицаја на државне послове. Таквога је спретно уклањао препоручујући Катариној пажњи новог миљеника. Сасвим сигурно, његовом запажању није промакао утисак који је на на царицу оставио храбри и одани официр привлачне спољашњости Симеон Гаврилович. И када су после окончаног руско-турског рата фелдмаршал Румјанцов и његови истомишљеници, уз помоћ тадашњег Катариног љубазника Завадског, сковали план да га истисну из двора, он је почео приближавати Зорича владарки. Током 1777. године, почев од 21. маја, млад и официр је напредовао готово вртоглавом брзином: од потпуковника и команданта царског хусарског ескадрона, аванзовао је у пуковника и личног царичиног ађутанта и убрзо добио генералски чин. У августу је ушао у двор и царичине одаје.

Тај догађај није држан у тајности. Напротив, у част царичиног новог изабраника приређен је у једном летњиковцу бал и том приликом он је скренуо пажњу на себе вештином у окретним играма и, не мање, неконвенционалним шалама и турским речима којима се обраћао присутним званицама.

Потемкин је, очито, одахнуо, јер је уклонивши Завадског, још једном надмудрио своје противнике. Симеон Гаврилович био је, без сумње, опчињен обртом који се догодио у његовом животу. Судећи по великодушним гестовима пажње што

их је упутила новом милоснику, највише је била задовољна владарка Русије. На дан крунисања, 22. септембра, поклонила му је дијамантски прстен, звезду украшену брилијантима, сабљу, перјаницу и друге скупоцености, а већ 3. новембра даровала му је имање у Сесвегену, у Лифландији, вредно 200.000 рубаља, а нешто доцније и дворца у Петрограду и, уза све то, 300.000 рубаља у готовини.

Поставши од миљеника љубавник, Симеон Гаврилович је промовисан у јавну личност. Примео је малтешки Орден светог Јована, а пољски краљ Станислав Август одликовао га је орденима Светог Станислава и Белог орла. По краљевој жељи, свечано му их је 26. новембра предала царица Катарина II, што је било пропраћено пригодним стиховима објављеним у *Московским вједомостима*, званичном гласилу Руске империје.

Млади генерал је током јесени, зиме и пролећа живео у изобилној милости царице и раскошном амбијенту њенога двора. Описавши га као храброг ратника лепе спољашњости, који није имао манире дворјанина, али је пленио веселом нарави и спремношћу да помогне свакоме ко му се обрати, мада је понекад био нагао и груб, савременици су наговештавали и извесне његове покушаје да не остане само кавалер у царичином окриљу. Један од њих забележио је Симеонове речи да је био варварин пре него што је захваљујући Катарини постао други човек. У појединим романсираним описима збивања на руском двору и његовог лика можемо наћи потврду да владаркин љубазник при том није мислио на почасте којима је био обасут. Сасвим извесно, он није био само очаран царичином свеколиком милошћу нити дуго засењен дворским сјајем, већ је радознано упознавао амбијент у којем се нашао. Тако је, по сведочењу једног од Катарининих биографа, купио за себе велики број књига када је открио богату дворску библиотеку. Присутан у високим круговима, царски ађутант је слушао разговоре о духовности 18. столећа и оне о стремљењима Руске империје према древном Константинопољу. Да ли је родољубиви генерал у руском продору на Балкан видео могућност да се његова постојбина ослободи из турског ропства, не можемо са сигурношћу тврдити, али можемо наслућивати.

По неким вестима Симеон Гаврилович Зорич пожелело је да добије кнежевско достојанство какво су понели ранији Катаринини милосници Орлов и Потемкин. Досад познати извори не откривају да ли је он хтео да буде не само по богатству него и по достојанству једнак са руском елитом, или је та жеља можда била део плана о српском устаничком покрету и обнови средњовековне државе којом би он владао под заштитом Русије. Оно што се поуздано зна јесте чињеница да је неколико година касније такав план изложио његов брат Давид Гаврилович Неранчич, видећи себе као владара ослобођене српске земље.

Преображај сировог ратника у утицајног члана аристократског друштва морао је узнемирити Потемкина. Сујетни кнез доживео га је као надлазећу опасност по свој неприкосновени положај најутицајније личности у царству. Када је Катарина II почетком 1778. године поклонила своје милоснику државни посед у Могиљевској губернији, који је обухватао град Шклов, на Дњепру, и околна села са 16.000 душа, а недуго потом и посед у Псковској губернији, показавши дарежљивост каквом дотад није био награђен ниједан љубазник, он се уплашио да ће се

страсна царица сасвим окренути острашћеном ађутанту и одмах јој је већ опробаном вештином приклонио новог миљеника.

Осетивши током маја да царица постаје равнодушна према њему, Зорич није могао да се суздржи. Отворено је оптуживао Потемкина да је виновник што је она променила расположење према њему, како савременици наводе сукобио се са њим пред лицем владарке и напослетку позвао га је на двобој, али је овај то одбио. На крају, повређени љубавник најпонижније је замолио своју госпођу да га задржи у милости, одричући се материјалних добара којима га је дотад наградила. Ганута, царица га је закратко, до краја јуна, задржала у двору, а онда му је изненада наређено да се удаљи из Петрограда.

Спахија у Шклову

Озлојеђени Симеон Гаврилович отпутовао је у Париз. Вероватно се у престоницу Француске упутио подстакнут причама о њој – које је слушао на руском двору. Време је проводио у свеколиким уживањима распусног живота. Када се у септембру вратио у Русију, у Шклов, од царице је добио овећу суму рубаља и нових 7.000 душа.

Веома брзо Шклов је постао познат у читавом царству. Нови власник претворио га је у праву малу империју у којој је желео да оствари идеале ратног ветерана, аристократе и човека словенске душе и издашне руке.

Већ 24. новембра 1778. године, на имендан царице Катарине II, генерал Симеон Гаврилович Зорич отворио је школу за децу сиромашних провинцијских племића. Међу првим питомцима био је његов рођак Василије Рајковић. Постепено повећавао је број штићеника и училиште је прерасло у кадетску школу. Не жалећи новац, оснивач је за њу подигао зграду од камена, са библиотеком, кабинетом за физику и зоолошком збирком, а уз њу мањез за обуку у јахању. У изградњу и опремање уложио је 80.000 рубаља, само за библиотеку дао је 8.000, а годишњи трошкови временом су досегли 50.000 рубаља, пошто је од око три стотине ученика сам издржавао сто педесет, а за другу половину родитељи су обезбеђивали само одећу и обућу.

И пред великих издатака за подизање и издржавање школе, генерал Зорич живео је галантно. Дошавши, после неколиких година проведених у сјају царске престонице и двора, у учмалу провинцијску средину, осећао је потребу да је преобрази у раскошни петроградски амбијент. Шкловски замак, у којем се настанио, постао је средиште збивања налик на она у краљевским дворцовима. У том обитавалишту генералових рођака, пријатеља, сабораца, али и разних пустолова и варалица из суседних и удаљених земаља са истока и запада, свакодневно се гостило и уживало у разним забавама и друштвеним играма, и то све о трошку домаћина. Посебно, ту су били оркестар и стална позоришна трупа, који су учествовали на пригодним свечаностима. Оне највеће међу њима трајале су по две и више недеља а господар Шклова приређивао их је о свом имендану, 1. септембра, о имендану Катарине II, 24. новембра, и у време одржавања месног сајма. Тада су у његов дворца долазили најугледнији племићи из Москве и Петрограда и гостили се и ужи-

вали у разним конвенционалним и оригиналним забавама – концертима, баловима, маскарадама, каруселима и возњи чамцима по Дњепру, а једном приликом био је приређен прави фестивал француских и руских театарских представа у извођењу руских племића и кадета шкловске школе.

По раскоши и маштовитости те приредбе надмашио је дочек који је одбачени Симеон Гаврилович Зорич приредио својој госпођи Катарини II.

У пролеће 1780. године, путујући у Могилев на разговоре са аустријским царем Јосифом II, руска царица је застала у Шклову. Припремајући се да је засени сјајним дочеком, Зорич је просто расипао новац. Преуредио је и дотад раскошно уређен замак и потрошио на то 4.000 златника. У Саксонији је купио скупочено емајлирано посуђе и потрошио 60.000 рубаља. Велику суму дао је и за инсценацију која је требало да асоцира на победнички пут Катарине II у тек задобивену Белорусију и да царицу подсети на време када јој је Симеон Гаврилович Зорич био милосник.

Дочек је био доиста величанствен и вешто приређен. На улазу у Шклов господарица Русије прошла је кроз велелепну тријумфалну капију, а када је дошла у замак, чекала ју је припремљена спаваћа соба баш у свему налик на ону у царском дворцу у Петрограду. Пошто се одморила од пута, царица је играла карте, потом је гледала немачку оперу у извођењу трупе коју је домаћин само за ту прилику довео у Шклов. После оперске представе био је бал и на крају посебно спремљена вечера. Импресионирана сјајним дочеком, Катарина је сутрадан отпутовала у Могилев обећавши да ће поново посетити Шклов, са Јосифом II.

Дочек који је генерал Зорич приредио руској царици и аустријском цару 30. маја исте године био још раскошнији и спектакуларнији.

На улазу у град Катарина II и Јосиф II угледали су мноштво свечано одевених мештана који су се веселили за препуним трпезама, покрај којих су се окретали волови на ражњу, уз водоскоке из којих се изливало вино. Зоричеви подложници кличући су их поздравили и допратили до замка. После тријумфалног дочека уследио је уметнички програм у којем је седамдест племића извело пантомиму. Затим је приређена маскарада и потом балетска представа. После вечере ватромет, илуминације и светлеће ракете обасјали су небо изнад замка и околног парка.

Катарина II била је и овог пута задовољна, али је њен негдашњи ађутант остао у Шклову мада се очито надао да ће повратити милост своје госпође. Он се ускоро упутио у Москву да јој лично захвали што га је почаствовала посетом. У исто време желео је да пронађе ваљаног управника за своју кадетску школу. Чини се да је очекивао да ће га царица, импресионирана приређеним јој угођајима, поново удостојити своје милости, па је, када су му препоручили извесног Француза Салморана као личност погодну за управитеља, овога послао у Шклов, а сам је остао у владаркиној близини до 1781. године. Када је видео да је то што је очекивао била само варљива нада, вратио се, разочаран, у своју малу империју.

У мноштву сталних штићеника и повремених гостију господар Шклова затекао је две нове личности – браћу Марка и Ханибала Зановиће, познанике свога брата Давида. Познанство са њима повећало је његове и дотад велике новчане тешкоће и донело му нове невоље.

Грофови далматински, из племена Паштровића, како су се представљали, Зановићи су потицали из добре куће, учили су високе школе и имали су солидан иметак, али су живели распусно и брзо су расули породично наслеђе. Путујући по свету, постали су познати коцкари и опасне варалице. У Шклову удружили су се са Салмораном, који је у ствари био авантуриста попут њих, и са Давидом Гавриловичем, који је и сам био страстан коцкар, те су Зоричев замак претворили у стециште разних хазардера. У тај круг увукли су и депримираног домаћина. Играјући карте и билијар са страшћу али невешто, он је губио велике суме новца. По сведочењу савременика једном је његов губитак на картама досегао чак 50.000 рубаља.

Неумерено трошење и, још више, расипање новца брзо су надрасли суму од 100.000 рубаља годишњег прихода, колико је доносио шкловски спахилук. Због тога је његов власник прихватио понуду браће Зановића да преузму управу над поседом, да измире дугове и да му плаћају 100.000 рубаља годишње ренте. Потом је Ханибал Зановић отпутовао да прода тобожње очинско имање и донесе готовину коју је ваљало уложити у шкловску економију и исплату дугова. Али када се он вратио, 1783. године, у промету су се појавиле лажне новчанице. Истрагом је утврђено да су их кривотворили Зановићи и они су осуђени на тамновање у нејшлотској тврђави, а по издржаној казни прогнани су из Русије. Симеон Зорич и његов брат Давид били су под сумњом да су умешани у то недело као саучесници, али се показало да су били недужни.

После тих неприлика генерал Симеон Гаврилович Зорич био је пензионисан 25. јуна 1784. године. Живећи мирније него дотад, највише пажње је посвећивао својој задужбини, кадетској школи. Од 1785, када ју је завршила прва генерација његових питомаца, он је настојао да у њој предају професори од угледа а посебно је желео да их пронађе међу ученим Србима. Ако је тачан податак Ђорђа Рајковића,⁷ оснивач шкловске кадетске школе упознао је у Лајпцигу 1786. године младог студента медицине Емануела Јанковића, аутора запажене расправе о испаравању воде и киши. Он је даровитом Новосађанину понудио да буде професор математике и физике у шкловској кадетској школи и овај је то прихватио, али је желео да претходно заврши започете студије у Халеу. Потом је 1787, у Лајпцигу, штампао већ поменуту расправу посветивши је генералу Зоричу. Наредне године генерал му је послао писмо и објаснио му како да стигне у Шклов, где га чека место професора кадетске школе. Међутим, Емануел Јанковић се окренуо превођењу и објављивању књига на српском језику. Године 1789. отишао је у Праг да би стекао искуство у штампарској и књижарској делатности. Тек 10. септембра послао је писмо Зоричу и извинио му се што није испунио дато обећање, правдајући то жељом да постане књижар и штампар српских књига и тако допринесе просвећивању свога народа. Генерал му није лично одговорио већ је наложио своме секретару Фридриху Стегману да то учини у званичном тону и на немачком језику. Из тако интонираног писма, написаног 25. јануара 1790, може се разазнати да је до Јанковића био дошао глас о Зоричевом негодовању, па је Стегман објаснио да је генерал у ствари рекао: „Штета, што тај човек није дошао овамо, он би ту постигао бољу

⁷ Ђорђе Рајковић: *Избрани списи I*, Нови Сад, 1950, стр. 16.

срећу него што је себи определио.⁸ Уз то, он је, посредно, обновио позив Јанковићу да дође у Шклов, уколико не постане успешан књижар и штампар.

Ипак, ктитор шкловске кадетске школе био је принуђен да далеко више пажње посвети својој нарушеној економији. Настојећи да се реши дугова и да повећа приходе, улагао је новац у фабрике кожа, ужарије и алкохола, у бродоградњу, касније у лифериације за државу, али је у тим подухватима био и неумешан, и неуспешан, те је западао у још веће дугове. Притиснут тешкоћама неколико пута се обраћао Катарини II и она му је притицала у помоћ. Стога, после њене смрти 1796. године, чинило се да се нашао у безизгледном положају, али тада му је много више помогао њен наследник Павле I. Ступивши на престо, он је Симеона Гавриловича Зорича вратио у службу и већ 2. јануара 1797. унапредио га је у генерал-лајтнанта. Одмах потом, у марту исте године, кадетску школу у Шклову претворио је у државну, ценећи да оснивач, који је савесно обављао службу у пуку, у Москви, није у могућности да надзире њен рад.

Одраније уважавајући оданог генерала, цар је школу оставио под Зоричевом врховном управом, а његово имање оптерећено дуговима, поверио је бризи песника Державина.

Срби савременици о Симеону Зорићу

После дуже болести, Симеон Зорић, у Руском царству познати генерал Симеон Гаврилович Зорич, преминуо је 6. новембра 1799. године. Његов посед са дуговима наследио је брат му Давид Гаврилович Неранцич, а после Давидове смрти наследио га је сестрић Симеон Павлович Чарнојевич. Он је преминуо без наследника 1821. године, па је презадужени спахилук распродат. Тако су Зоричева материјална добра, добијена готово у једном маху, нестала нетрагом. Сећање на шкловског велможу данас чувају само писана сведочанства савременика, Руса и Срба. Међу њима посебно су занимљиви српски књижевни и мемоарски текстови.

Прво од тих сведочанстава усменог је постања и открива да је јунаштво Симеона Гавриловича у руско-турском рату имало одјека међу Србима, и то не само у Русији. У Зоричевом далеком завичају, у аустријској војној граници, забележена је десетерачка песма о тој важној епизоди из његовог животописа, али је она извесно настала у Русији. *Песн о храброти Симеона Зорича* садржи епски уобличене описе боја код Рјабе Могиле, јунаковог пада у турско ропство и, у завршном делу, дарова којима је Катарина II у јесен 1777. године наградила храброг Србина. Аутентичне податке који су поетски уобличени у стиховима певачу је могао дати неко ко је добро познавао јунака песме. А по стиховима

Катарина већа од Александра
А лијепотом лепша нег Роксандра⁹

⁸ Исто, стр. 208–209.

⁹ Светозар Матић: *Једна стара народна песма из Срема*. У: Гласник историског друштва у Новом Саду, VIII, Нови Сад 1935, св. 5, стр. 447–450.

који иначе одступају од дотад правилног ритма десетерца у тој песми, закључујемо да је певач познавао стару српску прозну књижевност.

Спомени на Зорича у делима Доситеја Обрадовића показују да је глас о родољубивом Србину прешао границе Руског царства. Када је у Лајпцигу 1783. године штампао први део *Живота и прикљученија*, потребити Доситеј је искористио zgodну прилику да по шкловским трговцима, који су враћали са лајпцишког сајма, пошаље господару Шклова четири примерка свога дела. Симеон Гаврилович му је узвратио писмом из којег се види да је са задовољством читао његово штиво. Уз захвалност што му је послао књиге, он је Доситеја позвао у Шклов. Одговарајући на то писмо, овај је Зорича назвао својим меценом, а онда у књигу *Совјети здраваго разума*, 1784. године, унео посвету у којој га је назвао својим патроном. Посебно, у текст је унео песму написану народним језиком, у којој је изразио усхићење што га је знаменити генерал почаствовао писмом, завршивши је стихом „О Зоричу, дико и обрано моја!“¹⁰

Доситеј се није одазвао на Зоричев позив већ је отпутовао у Британију да на извору упозна енглеску филозофију. Године 1786. поново се обрео у Лајпцигу и ту затекао нов позив да дође у Шклов. Немајући новца за пут у Русију, а и обузет „типоманијом“, како је називао готово страсну жељу да штампа књиге, није одмах прихватио генералов поновљени позив. Тек када му је Зорич обећао да ће купити типографију, што је значило да ће у Шклову штампати српске књиге, велики путник је кренуо у Руско царство.

Од краја 1787. до последњих јунских дана 1788. године Симеон Гаврилович је гостио Доситеја Обрадовића у Шклову, али није набавио штампарију. Његов гост није забележио како је проводио време, али по другој части *Живота и прикљученија* можемо закључити да је исписивао тај епистоларни део своје аутобиографије. Током јула боравио је у Сесвегену и одатле се вратио у Немачку. Зорич му је исплатио обећану годишњу суму новца и дао му вредан поклон приде. То своје право мало богатство Доситеј је још увећао распродавши своје књиге, изузев оних што их је донео из Енглеске, а књиге на немачком узео је генерал Зорич за своју библиотеку.

Када је исте године у Лајпцигу објавио *Басне*, захвални просветитељ је на самом почетку књиге обавестио читаоце о Зоричевим заслугама за издавање тог дела и других које је намеравао да објави.

Ипак, Доситеј се још само једном сетио генерала Зорича, десетину година доцније, док је исписивао поглавља *Етике*. У глави петој, у којој је изложио рационалистички утемељене мисли о жељи и о задовољству, записао је: „Ко жели дакле, ако хоће да разумно жели, ваља да чисто претпознаје шта је оно шта жели, и на коју му ползу може бити, и је ли оно управ достојно желанија, и је ли он достојан то имати.“¹¹ Уз тај закључак навео једну реминисценцију из шкловског замка: „Блаженопочивши Генерал Зорић рече у Шклову једному којег радо имађаше, да отиде у његову гардеробу и да узме једну од његови „зимни“ капа која му је по вољи.

¹⁰ Доситеј Обрадовић: *Дела*, Београд, 1911, стр. 107.

¹¹ Исто, стр. 384.

„Благодарим на милости!“ одговори овај. „Ваша капа“ оће и вашем одјејанију подобно, а то за мене није.“¹²

Мада о самом Зоричу не говори много, та цртица сачувала је сећање на његов лик онако како га је писац доживео. Смерни Доситеј није се освртао на ранија прикљученија свога патрона, а није помињао ни збивавања у његовом дворцу. Једноставно, у духу својих етичких и просветитељских начела само је желео да читаоству представи идеализованог мецену и родољубивог добротвора.

Реалистички описи призора у шкловском замку из пера Александра Семјоновича Пишчевича очито потичу од човека који није био склон генералу Зоричу.

Син много познатијег царског официра и мемоаристе Симеона Пишчевића, у свом животопису први пут помиње град на Дњепру сећајући се ране младости и очеве намере да га 1782. године пошаље у шкловску кадетску школу. Поменувши на том месту оснивача школе, описао га је као веома сујетног човека. Млади Александар обрео се у Шклову наредне године, када је, ступивши у војну службу, на путовању у свој походни пук, посетио Симеона Гавриловича, кога су тада, како казује, обожавали сви Срби. Тај одељак животописа он почиње алузијом да је град „због штедрости Катарине Велике доспео у руке Зорића, који је раније био скренуо на себе поглед овог земаљског божанства и на свом месту би можда остао дуго да није пожелео да буде испред кнеза Потемкина.“¹³ Затим бележи да је у дворцу и у граду о Зоричевом трошку живело разнолико друштво Пољака, Руса, Срба из Русије и Аустрије и белосветских варалица, међу којима помиње браћу Зановиће као кривотворитеље руског новца. Запазивши да шкловски спахија више троши на њихово издржавање него што му то приходи дозвољавају, сликовито је представио његово поступање са зајмодавцима и сиромасима, са којима се сусретао приликом изласка из замка. Првима је обећавао да ће дугови бити исплаћени, другима је удељивао по рубљу, а по његовом одласку слуге су и једне и друге грубо истеривале, што је Пишчевич доживео као, како каже, безуман и надмен чин.

Ни о кадетској школи, за коју вели да ју је Зорич основао из самољубља, Александар Семјонович није исказао повољно мишљење. Навео је да се у њој уче страни језици и други предмети, али је успех питомаца био слаб, јер се више пажње посвећивало уметничким вештинама. Ипак, признао је потом да је школа постала боља да су из ње излазили солидно образовани ученици.

На крају одељка посвећеног кратком боравку у Шклову осамнаестогодишњи Пишчевич осврнуо се на друштвено понашање у амбијенту Зоричевог замка. Исказао је неповољан суд о театарским креацијама шкловских кадета и описао велику слободу у међусобном опхођењу кавалера и дама у позоришту и на баловима, и то је употпунио сопственим интимним искуством.

Александар Семјонович Пишчевич није, очигледно, нашао право ни потпуно објашњење за доколичарски живот запостављеног ратника и разочараног љубавника Симеона Гавриловича и стога је, чини се превише, наглашавао генералово самољубље. Без довољно животног искуства, под утиском призора којима је био

¹² Исто.

¹³ Александар Пишчевић: *Мој живот (1764–1805)*. – Матица српска и Српско-украјинско друштво, 2003, 54.

сведок, а у некима и судеоник, он није могао да одгонетне узрок описаног Зоричевог социјалног понашања, већ га је видео искључиво у његовој сујети.

Описујући у своме *Житију* друго путовање у Русију, архимандрит манастира Крупе Герасим Зелић унео је у то поглавље епизоду о посети Шклову.

„Једва с помоћи Божјом стигнем 30. јануара 1787. лета на границу русијску, у град Белинич, на форпост, недалеко града Могилова и Склова у Бијелој Русији. У Могилу сјеђаше један русијски губернатор, по имену Герасим Черемисов, и један епископ; а у Склову славни и странољубиви генерал Симеон Зорич, на којег сам имао препоруку од калуђера манастира Крупе, а у чијем сам корпусу намерио био оставити (...) нећака мог Лазара Дупора.“¹⁴

Започевши тако речену епизоду писац нам је открио да је Симеон Гаврилович био добро познат са свога родољубља и међу Србима у Далмацији. На истом месту описао је затим драматичне околности у којима је први пут посетио Зорича.

Суочивши се са забраном да било ко без дозволе Светог синода уђе у Руско царство, архимандрит Зелић је одлучио да то учини тајно. Пошто му је капетан руске пограничне постаје дозволио да у православном манастиру на руској страни границе присуствује недељном богослужењу и остане на ручку, а потом се врати у стан на пољској страни, он је заједно са дванаестогодишњим сестрићем уместо у манастир, пошао изнајмљеним саоницама по великој вејавици у Шклов. У град је стигао после поноћи и потражио Србина из Сарајева Димитрија Поњавицу, који га је одвео у Зоричев замак. Задивљен његовом смелашћу, генерал га је примио дискретно, далеко од очију својих високородних руских гостију. После разговора и вечере, дао му је петнаест холандских златника, уз речи: „Не старај се за дијете: и, ако те пропусти у Русију, ја ћу знати какву ћу милостију дати манастиру Крупи.“¹⁵

Када се рано ујутру вратио на границу, смели и сналажљиви архимандрит је сазнао да га је те ноћи тражило хиљаду козака граничара. Ономе истоме капетану објаснио је да се због невремена није одмах вратио из манастира, него је тамо преноћио. Капетан је тада послао ордонанса да провери да ли је архимандритов сестрић у стану на пољској страни. Ордонанс, иначе Зелићев добар познаник, вратио се са потврдним одговором, мада тамо није нашао дечака, па је тако архимандрита спасао извесног прогона у Сибир.

У марту исте године, упорни и довитљиви Зелић исходио је дозволу за улазак у Руско царство и, на путовању у Петроград, два дана је био Зоричев гост у Шклову, али је ту посету узгред поменуо у свом животопису.

Када помиње Симеона Зорича, Герасим Зелић има пред собом лик славног Србина којег краси странољубије, како он у *Житију* поима љубав према роду у значењу нације.

Тим пре родољубиви архимандрит манастира Крупе није се занимао за појединости из живота свога славног савременика.

¹⁴ Герасим Зелић: *Житије. Свеска прва*, Београд, 1897, стр. 168–169.

¹⁵ Герасим Зелић, наведено дело, стр. 173–174.

Сећајући се првог путовања у Русију, Сава Текелија помиње генерала Зорича на два места у своме *Описанију живота*. По тим записима не можемо закључити да ли је он пре доласка у империју Катарине II знао понешто из животописа Симеона Гавриловича, али је сасвим извесно да је о њему слушао у Миргороду, у одабраном друштву стрица Петра и других српских официра, а и од његовог брата Давида Гавриловича, којег је раније упознао.

Први Текелијин запис о Зоричу више је узредна, касније редигована опаска. Описујући Петроград и околину, онако како их је видео 1787. године, радознали путник је забележио: „Невскаја перспектива иде к манастиру невском, от Адмиралитета на четири врсте или две хиљаде фати удаљеним. (...) Но онда П.-бург, није се сасвим до тога манастира продужио него мало растојаније; и ту има једно село где је био хусарски швадрон чрез Зорича (основан) кад је био у милости царице. Ту је био капетан Србљин и прочи хусари доста из Србаља состојашти, капетан чини ми се да се звао Војнович који мене двапут, трипут ли ручком почастио.“¹⁶

Млади Текелија, тада опседнут мишљу да остане у Русији и наследи стрица Петра, желео је да упозна знаменитог генерала Зорича. На вест да је Петар Текелија у децембру 1787. поразио турску војску на кавкаском ратишту, што му је донело Орден светог Василија, он је одлучио да се врати у Миргород, како се види из његове кратке белешке: “Проживши четири месеца у П.-бургу пођо’ стрицу, но не на Москву, него на Шклов, частију да се састанем Зоричем, частију не би ли села стрица мога, видео у Ви-тепској губернији.“¹⁷

После сликовито представљеног путовања завејаним пределима, сусрет са генералом Симеоном Зоричем и утиске што их је понео, Текелија је описао саже-то:

„Овим ми се путем прикључи један колигически асесор и тако дођемо у Шклов, гди је он познат био. Отидем к Зоричу, он нас љубазно прими. Његов двор није био готов, него прама земљи обитавао. Прућу његовога двора дао је он начинити кадетски штифт за тридесет кадета, који је он својим трошком набдио и содржавао. Зорич (је) био негда милостник Јекатерине. У всем његовим опхожденију *Хофман*, али припознаје да је фалио што се није хтео Потемкину покорити који је царицом владао, и тако Зорич из милости испао. Он је пре два месеца дошао из Маџарске, и тако много ми казивао о своме путошествовију. Ту почаствивши се три дни пођемо даље. Села мога стрица видео нисам, јели кога сам питао није ми знао казати, а зими тражити тешко би.“¹⁸

То језгровито казивање засновано је на познатом сижеу повести о царичином љубавнику који је, наводно, имао и политичких амбиција. У извесним поједино-стима, реч је о Зоричевом двору и о кадетској школи, оно одступа од навода других биографа. Изгледа да су та одступања настала када је Текелија доцније редиговао описе са путовања и записе о Зоричу према казивањима његових сународника у

¹⁶ Сава Текелија: *Описаније живота*, Београд, 1966, стр. 99–100.

¹⁷ Исто, стр. 112.

¹⁸ Исто, 113.

Русији. Али, на другој страни, податак да је Симеон Зорич путовао у Угарску, непознат до појаве *Описанија живота*, можемо сматрати аутентичним.

Сава Текелија је само скицирао портрет Симеона Гавриловича Зорича користећи детаље из колоквијалних извора и оне што их је сам уочио у сусрету са шкловским спахијом. Уневши га у аутобиографски спис, сусрет са њим је представио као епизоду из сопственог животописа. Ипак, он је знао много више чињеница о животу и јавној делатности свога домаћина. Неке од њих оставиле су јак утисак на младог Арађанина и он им се, несумњиво, враћао у каснијим годинама, сећајући се судбине бешчедног спахије из Шклова. Верујемо да то што је 1796. године покушао да оснује закладу за образовање српске деце на вишим школама, што му је успело тек 1810, није само случајно подударно са сличним прегнућем Симеона Зорича. Још више смо уверени да је Текелија следио Зоричев пример када је у Бечу 1830. године основао закладу од 100.000 форинти за школовање синова Срба граничарских официра на Војноинжињерској академији, али је у том подухвату био промишљенији него шкловски велможа.

Последњи од Срба Зоричевих савременика који га је, амбициознији од претходних, желео да овековечи, био је Алексије Везилић. У књизи *Краткоје написаније о спокојној жизни* из 1788. године, међу заслужне руске генерале „от рода сербскога“, које је опевао, уврстио је, одмах после Петра Текелије, Симеона Зорича посветивши му стихове

Симеон Зорић зрело расудниј
Царска Совјета сочлен избраниј
Природа јего јест благородна
Ближњу полезна.¹⁹

У том сазвучју он је представио Зоричев лик приписавши му државничке особине и нагласивши његову добротност, али при том није поменуо његове војничке заслуге.

И у друго издање књиге, 1813, Везилић је унео похвалну строфу посвећену Зоричу, али је стихове изменио:

Симеон Зорич Генерал главни,
Царска Совета сочлен избрани,
Во књигах живих јего сут хвална
Дела списана.²⁰

Поменувши у првом стиху да је Зорич био генерал, допунио је његов лик. У трећем пак, наводећи да су његова хвале вредна дела описана у савременим књигама, желео је свакако да подсети на књиге Доситеја Обрадовића. Тако је поета Везилић на особит начин сажео погледе Срба савременика на живот и дело Симеона Гавриловича Зорича.

¹⁹ Алексије Везилић: *Краткоје написаније о спокојној жизни*, Вијена, 1788, стр. 31–32.

²⁰ Исто, Будим, 1813, стр. 103.

Не знамо да ли је Алексије Везилић упознао пензионисаног генерала Зорича за време његовог бављења у Угарској 1787. године и да ли му је можда понесен тим утиском посветио похвалне стихове, али је, без сумње, потврдио његов висок углед међу Србима и у Русији, и у Аустрији.

Непознати епски певач, Доситеј Обрадовић, Александар Семјонович Пишчевич, Герасим Зелић, Сава Текелија и Алексије Везилић употпунили су животопис и лик Симеона Зорића, у Руском царству познатог генерала Симеона Гавриловича Зорича.

Из његове животне повести, захваљујући њима, разазнаје се судбина прослављеног ратника и царичиног миљеника, који је, попут многих заслужних Срба у Русији 18. столећа, био потиснут у провинцију, али је настојао да надвлада провинцијалну чамотињу. Живео је раскошно, у хедонистичком амбијенту, помажући и потребитима, и лакомима. Више него љубавна епизода са Катарином II, која му је донела велико богатство и још већи неспокој, спасли су га од заборава, у који су у великом царству утонули многи српски официри и јавни делатници, спомени на добротина према Србима у постојбини и према Србима и Русима у његовој новој отаџбини Русији.

ЛИТЕРАТУРА

- Валишевски, Казимир: *Катарина Велика*. – Београд, Народно дело, б. г.
 Грујић, Радослав М.: *Прилог биографији генерала Симеона Зорића*. У: Гласник Историског друштва у Новом Саду, III, Нови Сад, 1930, св. 3, стр. 475.
- Драговић, Живко: *Путовање Петра I (светог) у Русију 1785. г. и личности које су играле улогу у том путовању: Абат Долчи, ђенерал Зорић, ђенерал Неранцић, књ. Потемкин и др.* У: Књижевни лист, II, Цетиње, 1902, св. 1–2, стр. 10–22; св. 3, стр. 64–70.
- Московљевић, Милош С.: *Генерал Симеон Гавриловић Зорић*. У: Српски књижевни гласник, XXXI, Београд, 1913, св. 6, стр. 430–437; св. 7, стр. 516–525.
- Руварац, Димитрије: *Декрет царице Марије Терезије од 29. августа 1752*. У: Српски Сион, XVI, Сремски Карловци, 1906, бр. 13, стр. 362.
- Скерлић, Јован: *Генерал Симеон Зорић*. У: Писци и књиге VI, Београд, 1913, стр. 84–104.
- Троаја, Анри: *Катарина Велика*. – Сарајево, Свјетлост, 1981
- Церовић, Љубивоје: *Срби у Белорусији*. – Београд, Министарство Републике Србије за везе са Србима изван Србије, 1997.

РЕЗИМЕ / SUMMARY

У раду су, на темељу нових сазнања, изложени најважнији подаци из биографије Симеона Зорића. Посинак аустријског па потом руског официра Максима Зорића, Симеон Гаврилович Зорич је у дванаестој години уписан у хусарски пук у Славеносрбији. Као сасвим млад официр учествовао је у руским војним походима у другој половини 18. столећа. Прославио се у руско-турском рату и постао ађутант кнеза Потемкина у чину потпуковника. Поставши миљеник Катарине Друге, аванзовао је у њеног ађутанта и добио генералски чин.

После љубавне епизоде са царицом, живео је на имању Шклову, које му је владарка раније поклонила. Ту је основао кадетску школу коју је углавном сам издржавао. Водио је галантан живот, угошћавао и издржавао рођаке, саборце и познанике Србе из Русије и Аустрије, међу којима је извесно време био и Доситеј Обрадовић, али и многе Русе и странце авантуриста. Иза себе је оставио презадужено имање.

Осим Доситеја, сећање на њега сачували су у својим аутобиографским и мемоарским списима Александар Семјонович Пишчевич, Герасим Зелић и Сава Текелија. На посебан начин, у стиховима објављеним у Бечу и Будиму, учинио је то и Алексије Везилић.

*

Based on new information, the work presents the most important data from the biography of Simeon Zoric. Simeon Gavrilovic Zoric was the adopted son of the Austrian and later Russian officer Maksim Zoric. When he was twelve he was registered in the hussar regiment in Slavic Serbia. As a very young officer he participated in Russian military campaigns in the second half of the 18th century. He earned fame in the Russian-Turkish war and became the adjutant of duke Potemkin in the rank of lieutenant colonel. He was the pet of Katarina II, became her adjutant and got the rank of a general.

After the love affair with the empress, he lived on the estate in Sklov that the empress donated him earlier. There he founded a cadet school that he maintained mostly by himself. He led a luxurious life and received and supported his Serbian relatives, comrades and friends from Austria and Russia, but also many Russians and adventurers. He left heavy debts behind.

Apart from Dositej, Aleksandar Semjonovic Piscevic, Gerasim Zelic and Sava Tekelija mentioned him in their autobiographies and memoirs. He was also remembered in a special way, in poems published in Vienna and Buda, by Aleksije Vezilic.